

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DEVLETİN EKONOMİDEKİ YENİ FONKSİYONLARI VE TÜRKİYE

Prof. Dr. Muammer TEKEOĞLU^(*)

1. GİRİŞ

1970'li yıllardan bu yana hızla gelişen enformatik temelli teknolojiler hem uluslararası sistemi, hem de ulusal sistemleri dönüştürücü bir etki düzeyine erişmiştir. Enformatik teknolojiler, başta ekonomiler olmak üzere tüm toplumsal yapıları çok katlı bir sistem olarak yeniden şekillendirmektedir. Çatışmacı süreçleri de beraberinde getiren bu olay, uluslararası siyaset ve hukuk alanlarında yeni ihtiyaçları her geçen gün daha belirginleştirmektedir. Yaygın ifadeyle küreselleşme adı verilen değişim, gerçekte bir dönüşüm (transformation) dır. Bu dönüşüm, bir taraftan "eski yapıları" değişmeye zorlarken, diğer taraftan "yeni zenginlik yaratma biçimlerini" gözler önüne sermekte ve de "tarihin hızlanması" manasına gelebilecek şekilde, mevcut şablonların hızla karakter değiştirmesine yol açmaktadır.

Gelişmeler, uyumcu ve doğrusal tahminlerin ötesinde bir özellik arz etmektedir. Doğal olarak bu durum küreselleşmenin alabileceği boyutlar konusunda "belirsizlik faktörünün" önemini arttırmaktadır. Özellikle, uluslararası sistemin istikrarı için gerekli olan hukuksal normların oluşturulamamış olması, ülkeler arasındaki "teknolojik boyut" farklarının bir uçuruma dönüşme ihtimali, söz konusu belirsizliğin önemli kaynakları arasındadır. Ayrıca, eskiye nazaran her ülkenin dış dünyaya açıklık derecesinin artması, ülkelerin birbirlerine aktardıkları sorunların çoğalmasına bir zemin oluşturmaktadır. Bütün bunlar karşısında, firma düzeyinden devlet düzeyine kadar dönüşümü kavramak ve dönüşümün üst dalgalarına karşı koruyucu tedbirleri almak (stratejik yönetim) önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Doğal olarak da, bu durum ulusal bir sistemin en üst organizasyonunu oluşturan devlete yeni görevler yüklemektedir. 300-400 yıllık bir geçmişi olan ulusal devlet karakterinin bundan sonra da uzun süre devam edeceği kuşkusuzdur. Ancak, ulusal devletin egemenlik, iktisat politikalarını tayin etme gibi fonksiyonlarında bazı gönüllü feragatları yerine getirmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Bunları yaparken de önemli bir aktör olarak toplumun değişime adaptasyonunu kolaylaştıracak yeni fonksiyonları üstlenmesi icab edecektir. Örneğin, eğitimden teşviklere, yeni piyasalara ve entegrasyonlara giriş stratejilerine kadar çeşitli alanlarda enformasyon işlevine yoğunlaşarak buna ilişkin düzenlemeleri hızla gerçekleştirmesi icab edecektir. Çoğunlukla sanayileşmeciliğin şablonuna uygun olarak yapılanmış devletin, bu yeni yapılanmaya yöneltilmesinde yerleşik anlayışlara dayalı direnç ile karşılaşması kaçınılmazdır. Bu, yerine göre siyasetten, yerine göre bürokrasiden ve yerine göre de toplumun etkili güçlerinden gelen direnç olacaktır. Dolayısıyla yeni sisteme geçişin sancılarının olacağı kuşkusuzdur. Fasit daireye takılan ülkeler, doğal olarak yarışta gecikmiş olacaktırlar.

(*) Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

Konunun Türkiye açısından önemi açıktır. Devlet birçok sorunla yüz yüzedir. Kronik enflasyon, hızlı şehirleşme, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlikte yoğun talep, bozuk gelir dağılımı, kayıtdışılık ve vergileme sorunları bunların en önemlileri arasındadır. Bir tarafta tarım toplumuna özgü özellikler, bir tarafta sanayi toplumuna ait özellikler varken, öbür tarafta bilgi toplumuna ilişkin özellikler uç vermiştir. Kısa devletin dönüşüm sürecini koordine etmeye çalışırken birbirinden kültür olarak da , zihniyet olarak da farklı olan bir "tripleks" yapıdan kaynaklanan kamusal ihtiyaçlara cevap hazırlanması gerekmektedir. Kuşkusuz Türk Toplumunun değişim dinamikleri bu sorunun aşılmasına bir alternatif sunmaktadır; ama devletin akılcı yönelişlerle aşılabilecek mesafeyi zaman olarak kısaltacak imkânları da vardır. Çalışma bu çerçevede küreselleşme olgusuna değindikten sonra, devletin bu sürece adaptasyonu anlamında özellikle de ekonomide hangi önceliklere yönelebileceği üzerine öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

2. KÜRESELLEŞME, DEVLET VE EKONOMİ

Genel bir değerlendirmeye diyebiliriz ki, ekonomilerin hakim sektörlerine göre devletin yapılanması arasında yakın bir ilişki vardır. Ayrıca, hakim sektörlerin konumuna göre bir iktisat zihniyeti topluma hakim olur. Hakim sektörün şekillendirdiği kalıplarla bir başka hakim sektörün şekillendirdiği yapıları değerlendirmek yanlıştır.

Ekonomilerin geçirdiği evrelerden, tarımın hakim sektör olduğu dönemlerin devlet yapısı, ağırlıklı olarak otoriter karakterli ve ulusdışı topluma müsait bir biçimde olmuştur. Tarımcı karakter, aynı zamanda liderliğin, inançların ön planda olduğu bir zihniyet yapısını şekillendirmiştir. Sanayi sektörünün hakim olduğu ekonomilerin devleti ise, çoğunlukla ulus devlettir. Temsilci yönetimlerle karakterize olmuştur. Toplumun ekonomiye ilgisi ön plandadır. Tarımcı değerlerle sanayileşmeciliği irdelemek yanlıştır. Yani tarımın hakim sektör olarak şekillendirdiği zihniyet kalıbı ile sanayileşmeciliğin oluşturduğu devleti ve ekonomik süreçleri doğru bir şekilde kavramak imkansızdır. Bu duruma iktisadi olaylar tarihinde "Ludditçilik" hareketiyle iyi bir örnek oluşturmak mümkündür. İngiltere'de sanayinin hakim sektör olmaya başladığı dönemlerde General Ludd ve adamları daha önceki dönemin zihniyet kalıplarıyla yeni dönemi değerlendirmeye kalkıştıklarından dolayı, sanayi toplumu için zararlı bir gelişme olarak görmüşler; bu yüzden Manchester ve çevresindeki imalathaneleri yakıp yıkmışlardır. Fakat tüm bunlara rağmen sanayileşmecilik yoluna devam etmiş; kendine uygun devlet ve toplum yapısını şekillendirmiştir.

Benzer biçimde, bugün de sanayileşmeciliğin şablonu ile sanayi ötesi bir ekonomiyi şekillendiren süreci değerlendirmeye kalkmak aynı derecede yanlıştır. Üstelik bilgi temelli teknolojilerin tüm prosesleri ve yapıları çok daha hızlı bir şekilde değiştirdiği bir dönem uç verirken, bunu sanayileşmeciliğin devlet anlayışıyla yönetmeye kalkışmak yetersiz bir çabadır. Sanayileşmeciliğin zihniyet şablonuyla bu süreci açıklamaya çalışmak yanlış tahminlere yönelmek demektir. Eğer bir ülke, yeni duruma ilişkin değerlendirmelerini alışageldiği biçimde yapmaya devam ederse, topyekün Ludditçiliğe mahkum olacaktır.

O halde, dünyanın bir bölümünde ortaya çıkan "yeni boyutu" gerçekçi bir biçimde değerlendirmek zorunluluğu vardır. Onu anlamaya çalışmak ve her alanda buna uygun düzenlemelere vakit geçirmeden yönelmek gerekmektedir. Ayrıca, olası risklere karşı stratejiler oluşturmaya koyulmak gerekmektedir. Bunların gerçekleştirilmesinde elbette devletin yeniden yapılanması en öncelikli konuyu oluşturmaktadır.

Bütün bu açıklamaları yapmayı gerekli kılan küreselleşme tezi, acaba "bir söylem midir veya hakim devletlerin bir ideolojik dayatması mıdır, yoksa bir realite midir". Realite ise, göstergeleri nedir? Realite olduğuna dair birkaç temel göstergeden söz etmek müm-

kündür. Her şeyden önce, dünya dış ticareti dünya GSMH'na göre daha hızlı artmaktadır. Firmaların uluslararası işbirliğine yönelme zorunluluğu belirginleşmiştir. Teknolojik olanı dahil, bilgi artışı olağanüstü çoğalmış ve dağıtım hızlanmıştır. Herhangi bir üretim prosesine ait tüm bilgilerin üretimi ve yenilenmesi bir firmanın da bir ülkenin de gücünü aşan bir düzeye erişmiştir. Ayrıca, proseslere ait bilgiler hızla eskimekte, yerine yenileri gelmektedir. Kısaca bütün bunlar, ekonomide yeni boyutlar anlamına gelmektedir. Yeni boyutun maliyetlerini karşılamak için ülkeler arasında entegrasyon arayışları hızlanmıştır. Bu entegrasyon arayışlarında, devletler bazı haklarından vazgeçmektedirler. Örneğin; egemenliğin en önemli simgesi olan ulusal para, AB entegrasyonunda görüldüğü üzere tek para birimiyle (Euro) ikâme edilmektedir. Elbette bundan umulan yararlar öncelikle ekonomiktir ve Avrupa'nın rekabet üstünlüğünü yaratmaya yöneliktir.

Boyut değiştiren bir başka konu ise çeşitlilik yönünde ortaya çıkan eğilimlerdir. Bilgi tabanı genişleyen bireyler bazında; zevkler, tercihler, beklentiler, yaşam stilleri değişmektedir. Yerel karakterlere ve motiflere ilgi artışları görülmektedir. Dolayısıyla, çoğunluk isteklerine göre biçimlendirilmiş temsil sistemleriyle çeşitlilikten kaynaklanan isteklerin karşılanması güçleşmektedir. Ortak ilgili alanları ve inançları olan kişilerin oluşturduğu toplulukların sayısı hızla artmaktadır. Bütün bunlara dayalı olarak doğrudan veya yarıdoğrudan temsil sistemleri talebi dile getirilmektedir. Özellikle burada, enformatik teknolojinin sağladığı imkânlar etkili olmaktadır. Taleplerin etkilediği en önemli organizasyon ise devlettir. Devletin hakem rolünü üstlenecek şekilde yeniden yapılandırılması, esnek bir yapıya kavuşturulması, performans odaklı bir yönetim modeline adapte edilmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Ancak, tüm bu değişimlerin temel girdisi eğitim düzeyi yükseltilmiş insan gücüdür. Dolayısıyla, devletin eğitim alanında, özellikle yükseköğretimde kullanacağı kaynaklar kritik bir eşiktir. Burada eğitimin uzunluğundan çok, kalitesinin, yoğunluğunun ve yaygınlığının önemini vurgulamak gerekir. Zira, küresel sistemin ileri hatlarında rekabet edebilmenin temel koşulu budur. Bu ileri hatlarda, artık "beşeri sermaye" kavramından "entellektüel sermaye" kavramına geçme zorunluluğu vardır. Bilimsel düşüncenin yaygınlaşması, toplumu yenileyecek önderlerin yetiştirilmesi, bilgi toplumunun oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunacak hayal gücü yüksek, entellektüel, tek başına üretime yatkın, teknolojiyi kullanabilen ve geliştirebilen, özgür düşünceli insan tipi belirtilen entellektüel sermaye kavramında ifadesini bulmaktadır.

Yükseköğretime devletin, özel destek programı ile, toplumun geniş kesimlerinin yeni boyutun zihinsel hazırlığına yöneltilmesi bakımından üç grubun yetiştirilmesine özel bir önem vermesi de lazımdır. Bunlar, gazeteciler, din adamları ve iş adamları gruplarıdır. İleride bu alanlarda meslek icra edecek gençlerin ve halihazırda bu meslekleri icra edenlerin çok kaliteli ve yetenekli yetiştirilmeleri mesleki kurslara tabi tutulmaları küresel sürece topyekün katılabilecek toplumun hazırlanmasında ana girdilerdir. Böyle bir önerinin küreselleşme, devlet ve ekonomi ilişkisinde doğrudan bir alâkası görünmüyorsa bile, dönüşüm süreçlerini kolaylaştırması yönüyle dolaylı çok büyük katkısı vardır.

Teknolojinin durmak bilmeyen gelişimi, "hızlanma etkisini" her alana yaymaktadır. Üretim, dağıtım, para, yönetim, bilgi, enformasyon gibi pek çok konuda bu etkiyi görmek mümkündür. Tüm bunlar, yeni sorunları ve ihtiyaçları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, kamusal alandan beklenen hizmetlerin öncelikleri değişmektedir. Kamusal alanın en üst kompozitörü olan devlet, hızlanan ve çeşitlenen ihtiyaçlara yeterince adapte olamıyorsa, önceliklerin nereye kaydığını göremiyorsa, bu durumda ekonomi başta olmak üzere toplumsal çarklar etkin işlemecek demektir. Eğer devletin yapılması bilinenlerin tekrarı anlamında devam ederse, gerçekte bu yeni süreç direnmeden başka bir şey olmayacaktır.

Mevcut kamusal süreçlerin kendi başlarına kötü oldukları veya şu ya da bu grup tarafından kontrol edildikleri için değil, artan oranda işe yaramaz hale geldikleri, radikal değişmelerin gerektirdiği ihtiyaçlara uygun düşmekten çıktıkları için yeniden yapılanmaya tabi tutulması gerekmektedir.

Enformatik teknolojilerin hem bilgi artışına hem de bilginin yayılmasına olağanüstü bir hız kazandırmış olması, doğru bilgiyle doğru olmayan bilgiyi ayırt etme sorununu ya da gerçek bilgiler arasından işe en yararlı olanı bulma sorununu gündeme getirmiştir. Bu yüzden üniversite eğitiminin meslek kazandırmaya yönelik sanayileşmecî dönem amaçlarından öteye taşınması gerekmektedir. Eğitimde, bireyleri bir meslek alanının gerektirdiği bilgilerle sınırlamanın modası geçmektedir. Bireyleri bilgiye erişme, entellektüel yaratıcılık, bilgi üretimine yatkınlık yönleriyle destekleyen eğitim planlamasının yapılması zorunluluğu doğmaktadır. Bu alanda devletin belirleyici rolü açıktır.

Öte yandan, piyasa mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi için sağlıklı bilgilerin önemi artmıştır. Devletin bu nedenle üretici ve dağıtıcıların, hizmet arz edenlerin doğru bilgiler vermesini sağlayan yeni düzenlemeleri (standartlar ve hukuk kuralları) önemli hale gelmiştir.

Sivil toplum iniyasatıfleri, yerinden yönetimler, medya ve devletin halkla ilişkilerinin profesyonelleştirilmesi belirleyiciliği giderek artan konulardır. Küresel sürecin gerektirdiği zihniyet değişimiyle bire bir bağlantılı tüm bu alanlar ekonomik etkinliğe tesir eden olgulardır. Değişimi yayma, çoğalan sorunları absorbe ederek toplumsal esnekliği yaratma, sözü edilen sahalara gereken ilginin devletçe gösterilmesiyle mümkündür. Belirtilen ilgi alanlarında devletin yeterli düzeyde kullanılabilecek kaynaklar kendi kültürünü, sanatını, edebiyatını, felsefesini ve hatta ütopyasını yaratabilen çağdaş bir toplumu şekillendirecektir.

Sonuç olarak küresel sürece hazırlık, sadece birkaç ekonomik önlem boyutuyla sınırlanamayan, yönetim, kültür, zihniyet, hukuki çerçeve değişimine ve ivme kazandıran kalitatif politikaların devlet ve iktidarlar tarafından benimsenmesini şart koşmaktadır. Bu alanlarda en azından "pilot uygulamaları" başlatmak, devletin değişen rolünün unsurları arasında yer almaktadır.

3. İKİBİNLİ YILLARIN TÜRKİYE'Sİ İÇİN DEVLETİN DEĞİŞEN ROLÜ

İkibinli yılların Türkiye' sinde devletin değişen rolü denildiğinde, bu rol öncelikle çeşitliliği, şeffaflığı, performans odaklı yönetimi, yenilenmenin sürekliliğini içeren bir beceriyi kapsamak durumundadır. Türkiye'nin hem mevcut sorunlarının aşılması, hem de küresel çeşitlenmeye adaptasyon yönleriyle her alanda bilim zihniyetini kurumlarına hakim kılması gerekmektedir. Siyasi alanda var olan ve uzun zamandır kendini tekrarlayan zihniyet şablonu bu adaptasyonu realize edebilecek güçte gözükmemektedir. Siyaset yapma biçimi, siyaset yürütenlerin kendi iradeleriyle çok yavaş değiştiğinden dolayı, siyasetçiler üzerindeki değişimci toplumsal baskının yoğunlaştırılması yollarının araştırılmasından başka bir yol yoktur. Bu nedenle devletin değişen rolünün kritik belirleyici unsurunu, sivil toplum kuruluşlarının (STK) olgunlaştırılmasına bağlı olarak görmemiz lazımdır. Ancak, STK'ların Türkiye'deki mevcut yapılanmasıyla değil, STK'ların kesin bir kural olarak siyasetle doğrudan bağının koparılması şarttır. STK'lar dolaylı olarak siyaset yapabilirler; ama bir siyasi partiyle organik bağlarla bağlı olma konumu içerisinde değişim dinamiğine ivme kazandırmaları mümkün değildir. STK'lar bir taraftan yönedikleri alandaki akılcı uygulamalarıyla toplumsal dokuyu güçlendirirken, diğer taraftan uluslar arası bağlantılarıyla değişim rüzgarını ülkeye aktarma işlevini yerine getirebilirler.

Söz konusu sivil iniyasatflere üniversiteler, meslek kuruluşları ve odalar, bir bütün olarak medyadan yapılan katkılarla ivme kazandırılarak Türkiye'nin ağırlıklı olarak sosyal alanda kronikleşmiş sorunlarının çözümü için siyasetçilerin ileri adımlar atması sağlanabilir. Belirtilen etkileme sürecinde enformatik teknolojilerin sağlayacağı kolaylıkların rolü büyük olacaktır. Aslında bu teknolojiler sayesinde, öteden beri yukarıdan aşağıya doğru değişim geleneği kırılarak, toplumdan devlete bir süreç başlamış olacaktır. Bu, aynı zamanda sorunların gecikmeden çözümü için radikal bir yapı değişikliği anlamına gelecektir.

Belirtilen baskı mekanizmaları olmak koşuluyla, devletin stratejik öneme sahip düzenlemeler kapsamında yapabileceği şeyleri şu şekilde sıraya koymak mümkündür.

A. Herşeyden önce enformatik teknoloji, yeni bir başlangıç yapma ve dünya rekabet yarışına ön sıralarda katılma fırsatını vermektedir. Yani, bu teknoloji bir toplumun sanayi kültürünü tümüyle özümsemesini çok gerekli kılmamaktadır. Yapılacak tek şey, bir strateji değişikliğidir ve bunun gereklerine yoğunlaşmaktır. İlköğretimden yükseköğretime kadar tüm kurum ve kuruluşların bilgisayarlaşması ve internet ortamına alınması, gelecek 20 yıl içerisinde üretimden dağıtım, teknolojik icat ve yeniliklerden yazılım konusuna kadar her alanda Türkiye'nin çağla beraber, dünyanın nabız atış hızına erişmiş bir ülke olmasına yetebilecek önemdedir. Bu teknolojiyle, örneğin Hindistan'ın sadece yazılım alanında elde ettiği ihracat geliri 1997 sonu itibarıyla 2.5 milyar dolardır. Dolayısıyla, devletin uzun vadeli ekonomik sonuçlar doğuracak böyle bir alanı şimdiden öncelikli olarak ve yeterli kaynakla desteklemesi gerekmektedir.

B. Basın-yayın desteklerinin artırılması bir başka önceliktir. Bilginin özendirilmesi yönüyle günümüz basın-yayın organizasyonlarının önemi çok belirleyici olmuştur. Özellikle görsel basın geniş kitlelerin gözü kulağı olmuştur. Devletin bu alanda yayın kodlarını kendisi belirlemek koşuluyla "prima-time" saatlerinde toplumun bilgi toplumu standartlarına yönelmesine yardımcı her türlü programın subvanse edilmesi çok önemli bir katkı olacaktır.

Ayrıca, medya çalışanlarının dünya standartlarına adaptasyonu için kurs, seminer, yurtdışına gönderme amaçlarına yönelik olarak gazeteciler cemiyetlerine kaynak aktarılması ve uluslar arası kaynakların araştırılması gerekmektedir. Böylece, sorumluluk, bilgi, bilgilendirme açısından daha kaliteli bir medya, Türkiye'nin gelişmesine girdi sağlanmış olacaktır.

C. Kamunun özel firmalarda olduğu gibi "müşteri memnuniyetine" yönelmesi mümkündür. Bu konuda, yeniden yapılanmaya gidilerek yaygınlık kazandırılmış halkla ilişkiler birimlerinin uzman elemanlarla donatılması gerekmektedir. Böyle bir organizasyon kamu hizmetlerinin kalitesine ve hızlanmasına imkân vererek ekonomik bir etkinliğe yol açacaktır.

D. Toplumun zihniyet değerlerindeki yerleşik rant yönelişleri siyaset aracılığıyla sürekli bir paylaşım kavgasına son verecek olan devletin ekonomide küçültülmesi en zor başarılabilecek bir dönüşümdür. Gayri menkullerin % 60'ına, sanayinin % 45'ine, bankacılığın % 50'sine hükmeden devlet, her düzeydeki talancının iştahını kabartmaktadır. Devletin malından zenginleşme arayışına son vermek, iktisadi zihniyetin de adım adım rasyonelleşmesi demektir. Devlet malına kudsîyet atfeden etkili aydın çevrelerin, bu düşünceleri terk etmelerinin zamanı çoktan gelmiştir. Elbette bu direncin gerisinde, üretici olmadan devlet imkânlarından yararlanıyor olmanın da etkisi vardır. Devletin doğası iktisadi faaliyetleri yürütmeye müsait değildir. Cumhuriyetin kuruluşundaki zaruretlere nedeniyle yapılan ekonomide devlet önderliği özel bir durumdur. Tüm dünyadaki devletçi ekonomi uygulamaları göstermiştir ki, devlet monopol şartları altında az çok iş görmektedir. Ancak özel

sektörden rakipleri çıktığında rekabet yarışını kaybetmektedir. Ayrıca, devletin iktisadi kuruluşları hiçbir dikkate değer buluş, yenilik ve teknoloji yaratamamaktadır. Uluslar arası teknoloji rekabetinin çok yoğun olduğu bir dönemde bu imkân daha da kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla, devletin yapacağı işler daha çok bunun altyapısını oluşturmaktadır. Eğitim-öğretim, Ar-ge teşvikleri, enformasyon, temel bilim enstitüleri bunlar arasındadır.

E. Bilgi toplumuna giden yolda, devletin pilot uygulamalara önderlik etmesi veya destek sağlaması, uygun örneklerin yaratılması açısından stratejik bir seçim olabilir. Mevcut uygulamalara benzemek kaygısı taşımayan, en son teknolojik imkânlarıyla bir TV kanalı, yeni kurulacak bir şehir, bir üniversite buna örnektir.

Ayrıca, devlet politikalarına rehberlik etmesi maksadıyla sosyal ve kültürel yapıyı anlamaya ve güçlendirmeye yönelik konularda, devletin "araştırma ihaleleri" açması mümkündür. Bu ihalelere girecek olan bilimciler ve araştırmacılar tatmin edici ücretlerle hem motive edilmiş olacaklar, hem de disiplinler arası çalışmaların (ki bu gereklidir) çoğalmasına hizmet etmiş olacaklardır.

F. Türkiye'nin temel istatistiklerine bakıldığında ekonomik gelişme endeksleriyle, insani gelişme endeksleri arasında ikincisinin aleyhine ciddi çarpıklıklar vardır. İnsani gelişmenin belirleyici öğelerinden eğitim, sağlık, kentleşme ve kentsel yaşam, çevre duyarlılığı, hukuk ve güvenlik gibi göstergelerden bazıları dünya ortalamasının da altındadır. Oysa, bu kategori göstergeleri artık gelişmişliğin önemli bir ölçütü sayılmaktadır. Üstelik, bu alanların hepsi, ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Yani ekonomik performansa dışsalılık sağlamaktadır. Dolayısıyla, devletin değişen rolü içerisinde öncelik alması gereken konulardır.

G. Endüstriyel ilişkiler sisteminde de devletin yeni düzenlemeleri gündeme gelmektedir. Bunun başında çalışma kanunları yer alır. Bu kanunlarda en çok dikkat çeken konular, esnek çalışma mevzuatı, kıdem tazminatı mevzuatı ve part-time çalışma mevzuatının yetersizliğidir. Üretim, yönetim sistemlerinin esnek bir hale geldiği dünyada, istihdam rejimlerinin katılığını devam ettirmesi yanlıştır. Türkiye'de bu nedenlere dayalı olarak hem atıl bir işgücü, hem de ücret maliyetleri yönünden yüksek bir maliyet yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu da uluslar arası rekabet açısından Türkiye'nin aleyhinedir. Bunun yerine isteyene veya ihtiyaca göre düzenlenmiş istihdam imkânları üretici, yaratıcı ve rekabetçi bir ekonomiyi şekillendirecektir. Çalışma hayatını daha zevkli ve rasyonel kılacaktır.

İkinci bir husus sosyal güvenlik sistemidir. Dünyanın en pahalı ve devlete yük getiren sosyal güvenlik sistemlerinden biri Türkiye'dedir. Kaynak kullanımında çarpıklığa yol açan bir sistem Türkiye'de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Aktuarya balansı giderek bozulan bu sistem, çoğu kişiyi memnun etmemektedir. Sağlıkla ilgili bölümü ciddi açmazlar içindedir.

Bu nedenlerle SSK üzerindeki aşırı yükün bir bölümünü alacak, özel sosyal güvenlik sistemlerine acilen geçilmesi şarttır. Sağlık hizmetlerinin ayakta tedavi bölümü anlaşmalı özel hekimliğe devredilmelidir.

Endüstriyel ilişkiler sisteminin ekonomik istikrarsızlıkları stabilize edecek yönde fonksiyonları olabilecek bir kurumu da Ekonomik ve Sosyal Konseydir. Türkiye'de kuruluşu gerçekleşmiş olmakla birlikte, bu konseyin ciddi bir işlevi olamamıştır. Devlet ağırlıklı bir yapıda olması, bu konseyi adeta işlevsiz bir APK dairesine dönüştürmüştür. Oysa, her dönemde Türkiye durgunluğu, enflasyonu, çalışma barışını bozan gerginlikleri yaşayan bir ülkedir. Ekonomik ve Sosyal Konsey gerçek işlevlerine yönelebilsen, belirtilen sorunların hiç değilse bir bölümünde kronikleşmeyi engelleyebilir. Bu nedenle, gelecekte de önemli

görevler ifa edecek olan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yapısını ve yetkilerini geliştiren yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

4. SONUÇ

Duyguların hakim olduğu bir toplumda karışıklık, düşüncelerin hakim olduğu bir toplumda düzen ve başarı vardır. Dünyanın yönü, daha fazla düşünceye ve düşünce ürününe doğrudur. Tabiatın verdikleriyle yetinen toplum, tabiatı değiştirerek gelir yaratma imkânına kavuşmamaktadır.

Tabiatın verdikleriyle yetinmenin bir üst aşaması teknoloji toplumuna işaret eder. Bu noktaya erişemeyen toplumlar, nüfus baskısı attıkça üretim yerine fırsatlardan yararlanmayı bir hayat tarzı haline getirir. Ekonomi üzerindeki nüfus ve tüketim baskısı; başta devlet imkânları dahil, her iktisadi faaliyet dalında rant kollamayı toplum kesimlerinde belirginleştirir.

Bu açılardan Türkiye'de, geçmişten bu yana yerine göre ormanların tahribi, ithalat lisanslarını eline geçirme, arsa spekülasyonu, ihale kayırmaları, para üzerine işlemler, teşvik istismaları, yerine göre stokçuluk, keyfi fiyat uygulamaları ve vergiden kaçınma isteği toplumsal hayatı kemiren gerçekler olmuştur.

Öte yandan itaat etmeyi, saygının ötesine taşıyan bir anlayış, yeri gelmiş tek kişilik hakimiyet ilişkilerini çoğaltmış; bu ise toplumda güvensizlik ve hoşnutsuzluğu artırmıştır. Sosyo-kültürel veya psikolojik yapı, başarı kriterlerini çalışma, araştırma ve üretim temelleri yerine, fırsat kollama, sığınma ve bağımlılığa dayanan bir zemine oturtmuştur. Siyaset yapanların çoğunluğu ise, "siyasal değer" yaratmak yerine "siyasal şöhret" elde etmek peşinde olmuşlardır. Tüm bu olumsuzluklar Türk toplumunda bilgi, birikim, çaba ve dürüstlüğü geri plana itmiştir.

Etik ve hukuki sistem, en alt sınırdaki oynayanlara izin verdikçe, çok geçmeden alt sınırdaki oynayanların sayısı da artmıştır. Toplumda rant kollama konusunda müthiş pratik zekâ örnekleri sergilenirken; düşünme, araştırma, keşfederek üretme konusunda aynı zekâ örneklerine pek rastlanamamıştır.

Yatırım kararlarındaki keyfilik devletin pek çok kaynağının israf edilmesine neden olmuş, siyasi tercihler iktisadi tercihlerin önüne geçerek özel çıkarları çoğaltmıştır.

Dünya'da ise bunun tam tersi gelişmelere sahne olan ülkeler, gelişmenin yeni bir boyutuna adım atmışlardır. Bilgi temelli toplum ve ekonomi yapısına. Onlar, katma değeri çok yüksek teknolojilerle refah düzeylerini hızla çoğaltmaktadırlar. Böyle bir gelişmenin öncülüğünü yerine göre değişebilen devlet, yerine göre gönüllü kuruluşlar yapmaktadırlar. Öyle ki artık, beşeri sermaye yerine entellektüel sermaye kavramından, GSMH yerine Gayri Safi Milli Bilgi kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Eğitimde bilgiye erişme yeteneğini artırıcı programlar önem kazanmaktadır. Bütün bunların sonucunda da piyasa ekonomisini düzenleyen kuralların daha çok ülkede tercih edilmesi ve bu yönde devletler arasında işbirliği ve bağımlılık derecelerinin artması küreselleşme olgusunu ön plana çıkarmıştır.

Bu süreç, bilimsel paradigmalarda ortaya çıkan yeni anlayışlarla paralel gitmektedir. Bilimde doğrusal süreçlerin yanında doğrusal olmayan süreçlerin önemine dair keşifler yapılmakta, bu durum karmaşık sistemler anlayışını, disiplinler arası çalışma gereğini daha belirgin hale getirmektedir. Kurumlar bu anlayışa göre yeniden dizayn edilmektedir.

Bütün bunların sonucunda değişim dinamiklerinin anlaşılmasında değişim mühendisliği, stratejik yönetim alanlarının önemi kavranmakta ve her düzeyde bu bilimlerin öngördüğü değişikliklere gidilmektedir. Devlet de bunun dışında değildir. O da, aynı anlayışlar doğrultusunda bu yeni sürece uyum çabalarına konu edilmektedir. Siyasal süreçlerin ve siyasal katılımın yeni kavramları oluşturulmaktadır.

Türkiye bu değişimleri görmemezlikten gelemez. Üstelik, gelişmesini belli bir eşiğe getirmiş ve yakın çevresinde yeni fırsatlar doğmuşken. Önündeki en önemli engel, siyasetteki geleneksel yapı dolayısıyla devletin hantallaşmış olmasıdır. Pahalı bir kamu yönetimine sahip olmasıdır. Üzerindeki yükün atılabilmesi için siyasetin değişmesi gerekmektedir. Siyasetin değişebilmesi için de toplumun sivil iniyatiflerinin artması zorunluluğu vardır. Bunu ise, kavgaya düşmeden daha çok tartışarak, daha çok akılcı çizgiyi tutturarak başacaktır.